

Válságkronológia az elmúlt 100 évről*

Pál Tamás

Andrés Solimano:

*Nagy gazdasági visszaesések a hosszú huszadik században*¹

Pallas Athéné Könyvkiadó, Budapest, 2020, 265 old.

ISBN: 78-963-573-007-0

Az első világháborút követő mintegy száz évet a világgazdaság korábban nem látott prosperitásának időszakaként tekinthetjük. A mérleg egyik serpenyőjében a páratlan technológiai haladás, a gazdaság gyors növekedése, jelentős tőkefelhalmozás és az életszínvonal átfogó javulása van. Ugyanakkor ez nem valamiféle történelmi aranykornak és nem is a töretlen gazdasági stabilitásnak az eredménye, mivel a mérleg másik oldalát tekintve háborús pusztítások, világhatalmi harcok, pénzügyi válságok szabdalták fel a korszakot. Ezek nemcsak a kibocsátás volatilitásához vezettek, de számos országban okoztak hiperinflációt, a fejlődés évtizedes megrekedését, politikai felfordulást. Sok esetben a negatív következmények egész régiókat érintettek, sőt globálisak voltak. Ahogy maga a cím is utal rá, ez az elmúlt 100 év igencsak hosszú volt abban az értelemben, hogy a gazdasági visszaesések nagy számban és változatos formában kísérték végig ezt az időszakot. A könyv nem kevesebbet vállal fel, mint hogy egy rendszertani besorolás alaposságával tekintse át a korszak válságait, és azokról összefoglaló, de egyúttal, részletes és összehasonlító adatokra támaszkodva, nagyfelbontású képet adjon az olvasónak 56 ország együttesen 744 recessziós eseményét vizsgálva meg 1900 és 2017 között. Nemcsak az okokat, lefolyást és következményeket elemző, közgazdasági szempontból rendszerezett képet nyújt tehát a válságokról, hanem igazi csemege is azok számára, akik a gazdag statisztikákat böngészve szeretnék jobban átlátni a folyamatokat.

Szerkezetét tekintve a könyv kilenc fejezetből áll, beleértve a bevezetést is. Az első két fejezet általában foglalkozik a válságokkal, az előidéző tényezőkkel, a lefolyás különbözőségeivel és a válságkezelés lehetőségeivel. Az ezt követő fejezetek a jelentősebb, jellemzően több országra, régióra kiterjedő vagy globális hatású válságokat

* A jelen kiadványban megjelenő írások a szerzők nézeteit tartalmazzák, ami nem feltétlenül egyezik a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontjával.

Pál Tamás egyetemi adjunktus az ELTE Gazdaságtudományi Karán és a Neumann János Egyetem Gazdaságtudományi Karán. E-mail: tamasp@gtk.elte.hu

¹ Az eredeti angol nyelvű kiadvány: *A History of Big Recessions in the long Twentieth Century*, Cambridge University Press, 2020.

tárgyalják, részben időrendben, részben pedig régióként, országcsoportok szerinti bontásban. Így külön fejezetet kapott i) a két világháború és az 1920-as évek hiperinflációja; ii) a gazdasági világválság az 1930-as évekből; iii) az 1970-es évek stagflációja és az európai problémák a 2008–2009-es pénzügyi válságig bezáróan; iv) Görögország és Lettország válsága ezt követően; v) a poszt szocialista országok szocializmus alatti, majd rendszerváltást követő időszaka; vi) a latin-amerikai és kelet-ázsiai országok válságai. Az utolsó fejezetben a válságok következményeire vonatkozó kérdésekre kaphat az olvasó összefoglaló választ, mint például arra, hogy azok milyen hatást gyakoroltak az inflációra.

A válságok időnként egyértelmű előjelek nélkül, váratlanul csapnak le, gondoljunk például a legutóbbi pénzügyi válságra vagy az 1997-es ázsaira. Nemcsak az előre jelezhetőséggel van gond azonban. Az előidéző okokat utólag is homályosan látjuk, vagy legalábbis kérdésesek maradnak. Ennek oka főleg az, hogy nem mindig egy-egy konkrét eseménysor lesz a kiváltója, hanem több tényező együttállásának, bonyolult hatásmechanizmusának az eredménye a kialakult válság. Erre hozza fel példának a szerző, hogy az elmúlt évszázad legnagyobb válsága, az 1929–33-as nagy gazdasági világválsághoz vezető út feltárása máig hiányos. Egyrészt kitörését nem lehet egy országra vagy okra visszavezetni, ráadásul a közgazdászok által utólag megjelölt tényezők szerepe, fontossága is vitatott. Gondoljunk csak például a monetarista vagy keynesiánus megközelítések eltérő magyarázataira. Miközben felsorolja, hogy a különböző vélemények alapján mi minden jelölhető meg felelősnek a válság kialakulásáért, Solimano itt is hangsúlyozza, hogy a nemzetközi kontextus megértése alapvetően fontos, különösen, ha nem csupán egy vagy néhány országra korlátozódó válságeseményről van szó. Ezért részletesen bemutatja, hogy az 1930-as évek világválságát megelőző évtized mennyire összetett volt, és amelyet egyebek mellett a világháború gazdasági és politikai következményei, az aranystandardhoz való visszatérés és annak monetáris, árfolyam- és fizetésimérleg-problémái, az USA pénzügyi piacainak szárnyalása és összeomlása, valamint a mezőgazdasági válság tett különösen bonyolulttá. Az eligazodást ebben a fejezetben is jól megválasztott és kidolgozott statisztikai adatok segítik, amelyek nemcsak a következményeket tárják fel különböző szempontok szerint (például kibocsátás, ipari termelés, kereskedelem, árak vonatkozásában), de kiválóan mutatják be és teszik összehasonlíthatóvá a különböző makrorégiókra gyakorolt eltérő hatást, illetve a válság súlyosságát országonként is.

Ismerve hazánk múlt századi és 2000-es évekbeli gazdaságtörténetét, nem érhet meglepetésként, hogy Magyarország több fejezetben is említésre, tárgyalásra kerül. Ilyen szempontból is tartogat érdekességet a magyar olvasóknak a könyv. Különösen a 7. fejezetet érdemes ebből a szempontból kiemelni, amely a szovjet típusú szocializmus és az átmenet történéseivel foglalkozik, részletesen tárgyalva az érintett európai országoknak a helyzetét a szocializmus alatt, majd az 1990-es évek

elejének transzformációs válságát, végül pedig a 2000-es éveket a pénzügyi válságig. Megint csak jól összeállított, bőséges adatsorok egészítik ki a hasonlóságok mellett a különbségeket is kiemelő elemzést. Figyelemre méltó tanulság, hogy a 2000-es évek növekedése milyen mértékben volt adósságvezérelt Közép-Kelet-Európában. Számos poszt-socialista ország esetében az adósság gyorsabb ütemben nőtt ekkor, mint ahogy az egyébként problémás 1970-es évek végén és 1980-as évek elején. Ne feledjük, hogy a külső adósság felhalmozásából mi egyik időszakban sem maradtunk ki, és ahogy az 1980-as évek elején, úgy végül 2008-ban is az IMF segítségére szorult Magyarország.

Amellett, hogy a szerző interpretációjában még számos további érdekességre lehetünk, a kötet fontos hozadéka az is, hogy e hosszú időszak gyakorlati áttekintése során általában is átgondoljuk a válságokról kialakult képet, tudásunkat. A mű számos tényezőt azonosít, amelyek gazdasági visszaeséshez vezethetnek. Ezek ugyan mind ismertek, de a könyv révén lehetőségünk van arra, hogy a válságeseeményeket ezek alapján katalogizáljuk. Annyit meg kell jegyezni, hogy a Covid-pandémia miatt a külső hatások közé tartozó okokat sajnos eggyel bővíteni kell.

A válságok gyakoriságáról és intenzitásáról is sokat tudhatunk meg a rendelkezésre bocsátott bőséges adatokból. Ha megnézzük az elmúlt 100 évet, akkor a gazdasági visszaesések kb. 10 százaléka fordult válságba. Az évszázad első felében a gazdasági visszaesések nagyobb hányadából lett válság, a második felében ez az arány csökkent, míg a gazdasági visszaesések esetszáma nőtt. A súlyos események arányának csökkenése tulajdonképpen nem meglepő, hiszen azt mutatja, hogy a korábbi válságok tapasztalataiból sokat tanultunk. A szerző interpretációja szerint ugyanakkor a visszaesések gyakoriságának növekedése, ami különösen az 1970-es évektől volt megfigyelhető, a pénzügyi piacok deregulációjának és globalizációjának velejárója volt.

Miközben szemléletesen mutat rá annak igazságára, hogy a válság súlyosságát a nem megfelelő gazdaságpolitikai válasz súlyosbíthatja, a szerző felhívja a figyelmet arra is, hogy – a válságkezelési tudásunk gyarapodása ellenére – az elfogadott és bevált válságkezelő gazdaságpolitikai lépéseknek is megvannak a korlátai. A szükséges fiskális expanzió könnyen kerül ellentmondásba az adósságszolgálat fenntarthatóságával, vagy válik kivitelezhetetlenné amiatt. A fejlődő országok a külföldi tőkére való rászorultságuk miatt különösen sérülékenyek lehetnek e tekintetben. Ezért bírálható az IMF politikája is, amely fiskális megszorításokra helyezte a hangsúlyt a bajba került országok esetében, elvonva a fiskális forrásokat a gazdasági növekedés helyreállítása elől, ezáltal elhúzódó stagnálásba taszítva őket. Legutóbb épp az eurozónában láthattuk ennek tragikus következményét Görögország esetében. A monetáris politikát tekintve, a könyv írója – összhangban a monetáris trilemma trivialisásával – elsősorban a rögzített árfolyamrendszert tekinti a fő korlátnak, amely megakadályozza a hatásos fellépést a kilábalás érdekében. Megemlíti továbbá azt

a gyakori problémát is, hogy a válságok deflációs nyomása megnehezíti a kellő erejű monetáris lazítást. Általában véve ugyanakkor megengedő abban a tekintetben, hogy a monetáris lazítás inflációs kockázatait, az ebből fakadó költségeket felülmúlják annak eredményei, hasznai egy válság során.

A közelmúltban a közgazdaságtanban erőteljes figyelmet nyertek az ún. hiszterézis hatások, vagyis az, hogy egy elhúzódó visszaesés, válság, a gazdasági növekedés tartós lelassulásával járhat. Solimano is felhívja a figyelmet arra, hogy szemben egy átmeneti visszaeséssel, a tartós recesszió után a makrogazdasági veszteség pótlása elmaradhat. Miközben látja a gazdasági válságok ezen hosszú távú lehetséges negatív hatásait, a fiskális és a monetáris politika lehetőségeit a jelen körülmények között a szerző nagyon is szűkösen ítéli, ami a közeljövőre pesszimista képet vetít. Ugyanakkor a könyv záró gondolatában úgy véli, hogy a közgazdaságtan és a gazdaságpolitikai gyakorlat is elmozdulóban van abba az irányba, hogy a túlzott eladósodás, a pénzügyi egyensúlytalanságok és a jövedelmi egyenlőtlenségek kezelésének a szerepe nagyobb figyelmet kapjon. A végső következtetést azonban ebből már nekünk kell levonni, miszerint a pénzügyi instabilitás és a túlzott gazdasági egyenlőtlenségek kialakulása elleni hatékonyabb állami védelem a válságok gyakoriságára, súlyosságára és a kezelés lehetőségeire is pozitív hatással járhat. A gazdaságpolitika ilyen irányú változása így a válságokkal kapcsolatos jövőbeli kilátásokat is javíthatja.

Solimano írása kiválóan segíti az eligazodást a válságok elmúlt évszázadának kuszá történetében. A szerző saját interpretációi mellett különösen ajánlhatóvá teszi a könyvet az a gyűjtőmunka és rendszerezés, amelynek az eredményeként igen részletes számadatokon keresztül is szemlélhetjük a válságokat. A könyv jól forgatható azok számára, akik egy-egy kiemelt válságeseményre kíváncsiak, illetve azoknak is, akiket a válságok összehasonlítása érdekel.